

nost. Islamski terorizam jedan je od takvih pokreta. Bilo bi zanimljivo doznati kako je u samom začetku nekog pokreta osporavanja moguće utvrditi hoće li se taj pokret razviti u »pozitivnom« ili »negativnom smjeru«. To je još jedno od pitanja koja ostaju bez odgovora poslije čitanja ove knjige.

No, istraživačima koji se bave proučavanjem društvenih pokreta i sve brojnijim povodima za osporavanje mnogih činjenica života u suvremenom globaliziranom svijetu ova će knjiga biti koristan priručnik i poticaj za daljnji rad.

Božo Kovačević

*Visoka škola međunarodnih odnosa
i diplomacije Dag Hammarskjöld,
Zagreb*

DOI: 10.5613/rzs.45.3.5

Međunarodna konferencija Hrvatskoga sociološkog društva »Clash of Civilisations in the 21st Century«

Dubrovnik, 24.–25. travnja 2015.

U organizaciji Hrvatskoga sociološkog društva, pod pokroviteljstvom Međunarodnoga sociološkog društva (*International Sociological Association – ISA*) održana je međunarodna znanstvena konferencija »Clash of Civilisations in the 21st Century«. Dvodnevna konferencija održana je u prostorima Interu-

niverzitetskog centra (IUC) u Dubrovniku 24. i 25. travnja 2015. u sklopu Međunarodnoga poslijediplomskog tečaja »Divided Societies XVIII: 'The Clash of Civilisations' Today?«.

Potaknuti ponovnom aktualnošću Huntingtonovih ideja o srazu civilizacija koje se u znanstvenoj i novinarskoj zajednici često koriste kao obrazložena trenutačnih svjetskih sukoba, organizatori konferencije na umu su imali potaknuti raspravu o konceptima civilizacije i nasilja te njihovu odnosu. Utemeljeni u različitim interpretacijama ovoga odnosa (primjerice Norberta Eliasa, Stevena Pinkera, Michaela Manna i Charlesa Tillyja) glavni ciljevi konferencije bili su usmjereni propitivanju inherentnosti veze između nasilja i civilizacija, analizi mehanizama označavanja pojedinih društvenih akcija kao nasilnih, a drugih kao civiliziranih, spekulacijama o mogućnostima razlikovanja civiliziranih i neciviliziranih te nasilnih i nenasilnih procesa, univerzalnosti organiziranog nasilja, društvenim i povijesnim izvorima nasilnih djelovanja (*Book of Abstracts*, str. 7).

Konferencija je okupila četrdesetak sudionika iz deset zemalja (Austrije, Belgije, Hrvatske, Irske, Kanade, Makedonije, Norveške, Poljske, Rusije i Ujedinjenog Kraljevstva). Uz dva plenarna predavanja održano je 17 izlaganja organiziranih u šest sesija.

Siniša Malešević (Sveučilište u Dublinu) održao je prvo plenarno predavanje pod nazivom »Civilizations and Organized Violence« u kojem je iznio rezultate istraživanja i analize na-

silja, teme kojom se bavi dugi niz godina. No, u predavanju je svoj predmet istraživanja smjestio u novo okruženje, pomalo netipično za sociologe – arheologiju. Naime, u svom je predavanju krenuo od postavke da je *civilizacija* najčešće povezana s napretkom, redom i stalnim usavršavanjem, dok se *nasilje* najčešće smatra oblikom regresije, okarakteriziranim smrću, destrukcijom, kaosom i barbarizmom (*Book of Abstracts*, str. 16), no on pobija tu tezu analizirajući arheološke nalaze koji ukazuju na to da se organizirano nasilje i kompleksne civilizacije pojavljuju zajedno. Složene odnose organiziranog nasilja i civilizacija razmatrao je u okviru *longue durée* pristupa (historiografski pristup proučavanja procesa dugoga trajanja), pri čemu se fokusirao na dugotrajnu povijesnu međuovisnost dvaju fenomena analizirajući organizacijske, ideološke i mikrointerakcijske procese koji su pridonijeli njihovu oblikovanju.

Drugo plenarno predavanje »Paradoxes of Violence and Civilization and Limits of Elias' Thesis« održao je Larry Ray, dugogodišnji profesor Škole za socijalnu politiku, sociologiju i društvena istraživanja Sveučilišta u Kentu. Ray je u svom predavanju ponudio analizu i kritiku Pinkerove teze pacifikacije i njezine utemeljenosti u »procesu civiliziranja« Norberta Eliasova uz elaboraciju potencijalnih utjecaja i veza između dviju teorija. Pitanje koje si je postavio bilo je sljedeće: bez obzira na »vjernost« Eliasu, »je li Pinker previdio nijanse Eliasove teze koje bacaju sumnju

na Pinkerovu ekstrapolaciju dugoročnih trendova« (*Book of Abstracts*, str. 17). Posebice je tu mislio na sporadično korištenje Eliasova koncepta »decivilizacije« (i njegovo povremeno brkanje s konceptom »informatizacije«) kako bi se istaknule kulturnokonzervativne kritike kontrakturnih pokreta uz izraženu dvosmislenost vezanu uz koncept informatizacije i emocionalne deregulacije. Autor je kritizirao oba teoretičara zbog njihovih izraženih generalizacija povijesti nasilja i civilizacije, pri čemu obojica pod utjecajem idealističkih koncepcija društvenih procesa i teorije kontrole zanemaruju samu prirodu nasilja te njegovu situacijsku dinamiku. Ray je to pokazao na recentnim primjerima studija genocida ukazujući na veću potrebu primjene srednjedometnih pristupa pri objašnjavanju ekstremnog nasilja.

Prva sesija konferencije okupila je četiri predavanja. R. Pohoryles (Interdisciplinarni centar za komparativna istraživanja u društvenim znanostima – ICCR, Beč) propitivao je »Why Huntington is Still Wrong« na primjerima pretjerane simplifikacije Huntingtonovih interpretacija aktualne stvarnosti na području oružanih sukoba i borbe protiv terorizma koje su, naoko iznimno primjenjive, netočne i vode krivim shvaćanjima. U izlaganju »Civilization of Clashes!: Violence, Culture, Fear« D. Winland (Sveučilište York, Toronto) raspravlja kako se Huntingtonova teza o srazu civilizacija (kao i pogrešne pretpostavke na kojima se temelji) može primijeniti za objašnjenje suvremenih

strahova, anksioznosti i nesigurnosti nastalih »erozijom suvereniteta država, njegova značenja, moći i temelja identifikacije« kao i čimbenika masovnih migracija i svih oblika globalizacije (*Book of Abstracts*, str. 43). N. Ó Dochartaigh (Irsko nacionalno sveučilište, Galway) govorio je o povezanosti konteksta teritorija i nasilja u izlaganju »Civil War or War of Civilisations? Territorial Perspectives on the Causes of Violent Conflict«. Glavni je fokus ovoga izlaganja bio na analizi odnosa formalnih i neformalnih granica (lokalnih, regionalnih, nacionalnih i geopolitičkih) te na procjeni njihova preklapanja s »civilizacijskim« granicama. Također, autor je istraživao u kojoj su mjeri i na koje načine granice sukoba koje imaju »civilizacijsku« dimenziju povezane s nasiljem. Posljednje izlaganje u prvoj sesiji »Civilisation, Violence and the State« Z. Rykiela (Sveučilište u Rzeszówu) u pomalo nestrukturiranoj formi donijelo je impresije o perspektivama iz kojih se može razmatrati civilizaciju i nasilje – autor je govorio o deskriptivnoj, normativnoj, teorijskoj, ideološkoj te praktičnoj perspektivi.

Tri predavanja druge sesije nastavljaju teorijsku raspravu. B. Kašić (Sveučilište u Zadru) u izlaganju pod nazivom »Transmodern Critical Responses or How to Counter Global Violence?« iz perspektive »dekolonizacijskog preokreta« analizira dva preklapajuća problema koji obilježavaju globalno nasilje: razvlašćivanje (*dispossession*) i masovno razmještanje ljudi. »'Western Hegemony' as Civilizational

Project« naslov je izlaganja A. Bogdanova (Državno sveučilište u Sankt Peterburgu) u kojem se usredotočio na uspon zapadnjačke hegemonije na početku 21. stoljeća koja je utemeljena na univerzalnim vrijednostima, normama, standardima s ciljem neutraliziranja ili oslabljivanja revizionističkih osjećaja u zemljama u razvoju (osobito muslimanskim) koji na hegemoniju imaju kritički pogled, te čije se posljedice djelomično očituju u porastu vjerskog fundamentalizma. Z. Zagórski i M. Zuber (Sveučilište u Wrocławu) u posljednjem izlaganju ove sesije »The Problem of Clash of Civilisations in the Constructivist Perspective« razmatrali su intercivili-zacijske kontakte (i moguće konflikte) iz perspektive teorije koordiniranog upravljanja (*Coordination Management Theory*) Barnetta Pearcea pri čemu su propitivali mogućnosti izgradnje novih oblika civilizacijskog poretka, uz očuvanje intercivili-zacijskih kontakata utemeljenih na učinkovitoj interkulturnoj komunikaciji.

U trećoj sesiji izložena su posljednja dva predavanja prvog dana konferencije. S. Božić (Sveučilište u Zadru) i S. Kuti (Institut za migracije i narodnosti, Zagreb) koncept metodološkog civilizacionizma suprotstavili su konceptu metodološkog nacionalizma u izlaganju pod nazivom »'Methodological Nationalism' vs 'Methodological Civilizationalism': Essentialization beyond the Nation-State« pri čemu su nakon definiranja metodološkog civilizacionizma kao »pojma proizašlog iz kritike narativa 'sraza civilizacija' Boticci i Challan-

da« koji se može identificirati kao oblik esencijalizacije kolektivnih identiteta, institucija i skupina država kao ujedinjenih i stvarnih geopolitičkih aktera (*Book of Abstracts*, str. 24) analizirali njegove sličnosti i razlike s metodološkim nacionalizmom. U izlaganju »Nations, Civilizations and Violence« A. Pickel (Sveučilište Trent, Peterborough) pokušao je procijeniti važnost civilizacija u aktualnom svjetskom poretku u odnosu na pozadinsku moć nacija i nacionalnih kultura skrećući pritom odgovornost od nacija u izazivanju nasilja prema političkim akterima i političkim mehanizmima potičući pritom raspravu koja je zaokružila prvi dan konferencije.

Uz obilježje teorijskih pristupa i propitivanja (ispravnosti i aktualnosti) Huntingtonovih teza, četvrta sesija uvela je empirijsku komponentu. Tri izlaganja bavila su se analizom empirijskih podataka čije su se operacionalizacije i interpretacije uklapale u temu konferencije. Norveški znanstvenici J. Jakobsen, T. Halvorsen i M. Valenta u izlaganju »The End or Return of the Security Dilemma? An Empirical Investigation, 1988–2007« koristili su podatke o izdancima za vojsku Štokholmskoga međunarodnog instituta za istraživanje mira (SIPRI) kako bi empirijski provjerili teze povratka anarhičnim međunarodnim sustavima samopomoći pri čemu su ispitali značaj sigurnosne dileme u međudržavnim odnosima na temelju analize izdataka i novčanih izdvajanja za vojne svrhe. M. Gregurović (Institut za migracije i narodnosti, Zagreb) u izlaganju »Violence after the

Clash: The Analysis of Post-Conflict Relations between Croats and Serbs in Eastern Croatia« krećući od Huntingtonova opisa sukoba Hrvata i Srba kao ekstremno obojenih nacionalizmom, nefleksibilnošću, nepopustljivošću i militantnosti u ostvarivanju vlastitih ciljeva te od konstantnih nemira i sukoba među dvjema skupinama analizirala je empirijske podatke prikupljene u 2013. u Istočnoj Slavoniji kojima je opisala pojedine aspekte odnosa Hrvata i Srba te njihove međusobne percepcije. Za razliku od nacionalne i etničke komponente analizirane u prethodnome radu, izlaganje K. Nikodema (Sveučilište u Zagrebu) bilo je usredotočeno na religijsku komponentu. U izlaganju »Can the 'God of One's Own' Be the 'One for All'? – Empirical Search for Ulrich Beck's Arguments about Religion's Capacities for Peace« koristio je podatke Svjetskoga istraživanja vrijednosti 2010–2014. i Europskoga istraživanja vrijednosti 2008. kako bi testirao Beckove argumente o kapacitetima religije za mir kroz analizu povezanosti opće i individualne religioznosti sa stavovima o stvarnoj vjeri i nacionalnoj/vjerskoj toleranciji.

Peta i šesta (posljednja) sesija brojale su ukupno pet izlaganja. U izlaganju »From Civilizational Divide to Alter Ego: The End of the American War on 'Insurgents' in Iraq or How to Make Virtue Out of Necessity« C. Olsson (Slobodno sveučilište u Brüsselu) bavio se američkom okupacijom Iraka (2003.–2011.) tijekom koje je neprijatelj bio naglašeno opisan kao civilizacij-

ski različit. Autor je naglasio 1) »načine na koje je dinamika odnosa na nepredviđene načine oblikovala vojna 'znanja' i reprezentacije neprijatelja« i 2) »kako je to 'znanje' uključeno u vojne strategije i taktike pri čemu je odigralo važnu ulogu u povlačenju snaga SAD-a iz Iraka« (*Book of Abstracts*, str. 35). Sljedeće izlaganje nadovezalo se s konkretnim primjerom aktualnih ratnih sukoba u Južnoj Aziji. W. Aslam (Sveučilište u Bathu) u svom izlaganju »Intrastate Violence in Asia and Discourses of 'Barbarism' and 'Civilisation'« analizirao je tri primjera: sektaško nasije u Pakistanu te pobune u Beludžistanu (pokrajini u Pakistanu) i Assamu (indijskoj saveznoj državi) koristeći Azarovu teoriju dugotrajnih društvenih sukoba (*Protracted Social Conflict Theory – PSC*) u okviru koje je razmatrao diskurse civilizacije i barbarizma. I. Čubelić (Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«, Zagreb) odmiche od konkretnih primjera sukoba te se u izlaganju »Godzilliating the Sphere – How Contemporary Media Execute Power, Aggression and Violence« usredotočila na ulogu medija koji, u globalnoj civilizaciji utemeljenoj na prijenosu tehnologije, zauzimaju/preuzimaju politički prostor pri čemu njihova nezavisna uloga postaje nekontroliranim instrumentom društvene prisile i nasilja.

U posljednjoj sesiji M. Žagar (Institut za etničke studije, Ljubljana) promišljao je mogućnosti suradnje različitih civilizacija u izlaganju »Can Civilizations Coexist and Cooperate? Development and Execution of Successful Strategies of Diversity Management at

All Relevant Levels as Main Challenges of the 21st Century«. S obzirom na to da je većina društava obilježena različitostima, istaknuo je Žagar, pravi izazov predstavlja razvoj adekvatnih mehanizama i strategija upravljanja tim različitostima na svim razinama u smislu njihova priznavanja, uključivanja i razvoja, što bi posljedično dovelo do uvjeta za ostvarivanje koegzistencije i suradnje u pluralnim društvima. Naposljetku, Z. Kadriu i B. Kadriu (Sveučilište jugoistočne Europe, Tetovo) analizirali su multietnička društva na primjeru Makedonije (»Multiethnic Societies, the Challenges in the Last Century: Case of Macedonia«). Istaknuli su najveće izazove s kojima se Makedonija suočava – uravnoteživanje odnosa između dviju najvećih etničkih skupina i reforme vezane uz kriterije za ulazak u Europsku uniju. Oba su izlaganja posljednje sesije potaknula raspravu o mogućim rješenjima međuetničkih sukoba, ali i drugih oblika nasilja uz razmatranje mogućih aktera čija bi temeljna uloga bila uključivanje u osmišljavanje mehanizama upravljanja različitostima i smanjenja »civilizacijskih« razlika.

Iako možda po obimu skromna, konferencija »Clash of Civilisations in the 21st Century« dotaknula se važnih i aktualnih pitanja civilizacijskih/etničkih/religijskih sukoba i nasilja te ponudila moguće interpretacije konstantnih nasilnih djelovanja kojima gotovo svakodnevno svjedočimo. Konferencija ujedno predstavlja i značajno dostignuće za Hrvatsko sociološko društvo jer je uključivanjem eminentnih znanstvenika

u području ostvarila doprinos aktualnim raspravama učestalo korištenog diskursa »sraza civilizacija«.

Margareta Gregurović

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*

DOI: 10.5613/rzs.45.3.6

XXVI. kongres Europskog društva za ruralnu sociologiju »Places of Possibility? Rural Societies in a Neoliberal World«

Aberdeen, Škotska (Ujedinjeno Kraljevstvo), 18.–21. kolovoza 2015.

U kolovozu se u Aberdeenu održao dvadeset šesti kongres ESRS-a (*European Society for Rural Sociology*) naziva *Mjesta mogućnosti? Ruralna društva u neoliberalnom svijetu*. Lokalni organizatori bili su s Instituta James Hutton i bez dvojbe se može reći da su organizirali odličan kongres. Izlaganja su bila podijeljena u 26 radnih skupina, bilo je pet pozvanih predavanja, četiri pretkongresna pozvana predavanja, šest terenskih izleta i mnoštvo društvenih događanja tijekom skupa.

Tema kongresa upućivala je na promišljanje kako se u ruralnim društvima i zajednicama unutar (post)industrijskih (i ponajprije europskih) društava može opstajati i napredovati u okolnostima ubrzanih i transformirajućih promjena.

Neoliberalne politike i tržišna ekonomija stvaraju brojne pritiske i unose promjene u području tehnologije, rastućih potreba za energijom, hranom i sirovinama, deregulacije tržišta, migracija, a osim toga, ruralne zajednice pogađaju i ekonomska kriza i politike štednje. Ipak, ljudi u ruralnim područjima nisu posve pasivni u procesima koji donose promjene, nego upravo otporom, pregovaranjem, posredovanjem i zagovaranjem različitih strategija čine jednu od snaga nadirućih promjena. Sudionici kongresa pozvani su da razviju istraživanja i razmišljanja kojima će pridonijeti razumijevanju odnosa između ljudi, društva i ruralnih resursa u neoliberalnim okolnostima i pritom odgovaraju na pitanja poput toga na koji način su ljudi (de)privilegirani u ruralnim prostorima, koliko bi ruralne razvojne politike trebale podupirati dominantni neoliberalni diskurs i kako bi se mogle osposobiti za radikalne, nove mogućnosti razvijajući alternativne vrednote i etičke principe, zatim kako nastaju alternativni pristupi koji izranjaju iz ruralnoga stvarajući inovacije u tradiciji, lokalnim kulturama i društvenim pokretima potičući tako »postneoliberalnu imaginaciju«. Na koncu, pitanje koje se provlačilo tijekom cijeloga skupa jest koju bi ulogu u tome trebali zauzeti znanstvenici, kao akademski radnici, kao aktivisti i kao članovi interdisciplinarnih i transdisciplinarnih timova.

Teme i tonovi pozvanih predavanja bili su usmjereni prema propitivanju uzroka i posljedica sve većih društvenih nejednakosti, s primjerima na različitim